

Gontarek, Alicja

"Mińsk Mazowiecki. Miasto i powiat w drugiej Rzeczypospolitej", Lilla Małgorzata Kłos, Warszawa 2010 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 23, 244-246

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Lilla Małgorzata Kłos, Mińsk Mazowiecki.
Miasto i powiat w drugiej Rzeczypospolitej,
Warszawa 2010, 271 s.**

W wyniku rozstrzygnięcia konkursu organizowanego przez Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki ukazała się kolejna publikacja z serii Mazowiecka Akademia Książki, traktująca – zgodnie z zamierzeniami pomysłodawców – o historii, tradycji i kulturze Mazowsza. Tym razem nowa pozycja wydawnicza dotyczy miasta Mińsk Mazowiecki i powiatu mińskomazowieckiego w okresie międzywojennym.

Starania znalezienia naukowych ram dla opisanego dziejów tego miasta i jego okolic, zamykających się w granicach tzw. ziemi mińskiej, podjął w 1976 r. Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych, wydając pracę pt. *Dzieje Mińska Mazowieckiego w latach 1421–1971*. Od tego czasu dawało się odczuć brak naukowych inicjatyw, stawiających sobie za cel wypełnianie luki w zakresie prezentacji dziejów miasta i pobliskich miejscowości, mimo że od 1992 r. regularnie pojawia się na rynku wydawniczym periodyk Towarzystwa Przyjaciół Mińska Mazowieckiego, „Rocznik Mińskomazowiecki”. Zawarte w nim treści głównie jednak ogniskowały się na prezentacji wspomnień, relacji, wyborze źródeł i popularyzacji. Dlatego też podstawowym walorem prezentowanej tu publikacji jest naukowe ujęcie i wypełnienie owej naukowej luki.

Praca obejmuje okres od 1918 r. (co zrozumiałe ze względu na utworzenie się nowego organizmu państwowego, w czym miała czynny udział także mińska Polska Organizacja Wojskowa), a kończy się na opisie ostatnich miesięcy 1939 r. W książce został przyjęty pożądanego w tego rodzaju pracach układ chronologiczno-problemowy z podziałem na osiem rozdziałów traktujących o terytorium i społeczeństwie, sytuacji społeczno-politycznej, wojsku i bezpieczeństwie, sprawach gospodarczych, oświacie, kulturze, opiece zdrowotnej, życiu społecznym i religijnym oraz o sytuacji miasta w przededniu II wojny światowej.

Autorka oparła się na solidnej bazie źródłowej. Kwerendy przeprowadziła w ośmiu podstawowych dla badanego zagadnienia archiwach, m.in. w Archiwum Akt Nowych (wykorzystano 15 zespołów), Archiwum Państwowym miasta stołecznego Warszawy i jego oddziale w Otwocku, a także w Archiwum Państwowym w Siedlcach. Na podkreślenie zasługuje także duży zakres wykorzystanych źródeł drukowanych, jak również szeroki wachlarz cytowanej prasy, opracowań, a także pamiętników i wspomnień, które powodują, że mamy do czynienia ze swego rodzaju kompendium wiedzy na temat miasta i jego okolic.

Na tym tle słabo prezentują się źródła ikonograficzne. Są to same zdjęcia i pocztówki. W większości jednak brak nowych, niepowielanych już w innych publikacjach fotografii, dlatego też można byłoby przeprowadzić kwerendę w Narodowym Archiwum Cyfrowym, gdzie zgromadzonych jest około 166 zdjęć, które przedstawiają Mińsk Mazowiecki. Zasoby zaś innych archiwów (szczególnie archiwum otwockie) obfitują w liczne plakaty, obwieszczenia, mapy czy rysunki itp., które doskonale uzupełniłyby treść książki. Pewne wątpliwości budzi także

dwustronicowy monotematyczny aneks, który autorka potraktowała niezwykle skrótowo, sprowadzając go do sześciu tabel z wykazami starostów, wicestarostów, burmistrzów, wójtów itp. Zasadne wydawałoby się przy tak bogatej bazie źródłowej powiększenie go i umieszczenie wybranych źródeł w oryginale, które odzwierciedlałyby wieloaspektowość poruszanych zagadnień.

Na szczególną uwagę zasługuje kilka podjętych przez autorkę zagadnień. Pierwsze – związane z odzyskaniem przez Polskę niepodległości – potraktowane zostało jako oddzielny rozdział. Czytelnik ma okazję bez uproszczeń zorientować się, jak w rzeczywistości w kontekście regionalnym przebiegał proces budowania nowego państwa. Autorka bowiem obok opisu czynu bojowego zwraca uwagę na wiele problemów, również tych wynikających ze złego stanu gospodarki, a mających wpływ na sytuację ludności tuż po odzyskaniu niepodległości. Wskazuje np. na wysoki w Mińsku odsetek bezrobotnych, wynikający poniekąd z unieruchomienia przez niemieckiego okupanta największej w mieście Fabryki Towarzystwa Akcyjnego Machin i Odlewów Konstancy Rudzki i Spółka, zwanej popularnie fabryką Rudzkiego. Przedstawia takie wydarzenia, jak demonstracje, protesty i wystąpienia, również te o charakterze antyżydowskim i prorewolucyjnym, oraz przedwyborcze zaciekle agitacje; następnie takie zjawiska, jak np. drożyznę czy reglamentację żywności. Dlatego też pierwsze decyzje sejmiku powiatowego szły w kierunku rozdzielenia zasiłku dla pozbawionych pracy, a także zorganizowania robót publicznych. Jej uwadze nie uchodzi fakt, iż organizowanie się władz samorządowych przebiegało w atmosferze ogólnego chaosu wynikającego w części z niedoświadczenia urzędników, ale i braku adekwatnych przepisów prawnych. Dlatego też w Mińsku (w 1918) trzykrotnie podchodzono do wyborów członków rady miejskiej.

Sytuację tę pogorszyła inwazja wojsk bolszewickich. W skali powiatu zniszczenia spowodowane ich pobytem, a także rekwizycją wojsk polskich były duże, dlatego też – uwzględniając rolniczy charakter tego terenu – autorka trafnie analizuje skutki wojny polsko-bolszewickiej i krótkotrwałej bolszewickiej okupacji miasta (zaledwie pięć dni) i podkreśla ogromne straty na wsi. Zniszczono lub zabrano 80% zboża ozimego i 70% jarego z majątków ziemskich, w mniejszych gospodarstwach procent ten kształtował się na niższym poziomie – odpowiednio 30% i 40%. Poważne ubytki zarejestrowano także w pogłowiu koni, który zmniejszył się o połowę.

Z uznaniem należy potraktować trud badawczy autorki, dzięki któremu w monografii znalazła się wnikliwa analiza sympatii politycznych mieszkańców badanego terenu. Została ona opatrzona czytelnymi diagramami. Wynika z nich np., że ludność żydowska, nieco mniej uwzględniana w rozważaniach na kartach publikacji, zamieszkująca licznie Kałuszyn, lecz także Mińsk, reprezentowała odmienne między sobą typy społeczności. Podczas gdy w Mińsku siłą dominującą była ortodoksja, w Kałuszynie głosy rozkładały się między partie i organizacje o profilu religijnym a Bundem. Miasto to zaliczało się wręcz do zagłębia zwolenników Bundu. Ze znanstwem ujęto również problem secesji Stronnictwa Ludowego, jednego z popularniejszych w tym czasie ugrupowań politycznych tego rolniczego powiatu. Interesujące są także rozważania na temat preferencji politycznych mariawitów zamieszkujących licznie na terenie tzw. ziemi mińskiej.

Trzeźwy ogląd ówczesnej sytuacji politycznej, który prezentuje autorka, prowadzi ją jednak do wniosku, iż w rzeczywistości aktywność polityczna mieszkańców nie przedstawiała się imponująco. Towarzyszyły jej ciągle wahania, a zainteresowanie polityką hamowały skutecznie przewrót majowy, wybory brzeskie, kryzys gospodarczy i w końcu nastroje związane z zagrożeniem wybuchu wojny.

Warte odnotowania jest odrębne potraktowanie w jednym z podrozdziałów Starokatolickiego Kościoła Mariawickiego. Fakt ten nie dziwi, gdyż Cegłów wyrósł tuż za Płockiem na drugi ośrodek mariawickiego kultu w Polsce i nazywany był „mariawicką Częstochową”. Oprócz próby przedstawienia sympatii politycznych członków tej wspólnoty mamy również opis stosunków mariawicko-katolickich, które nie układały się dobrze, a nawet obfitowały w napięcia i konflikty. O intensywnej pracy tej drugiej strony świadczy fakt, iż od 1927 r. w cegłowskiej parafii katolickiej, będącej – ze względu na dominację mariawitów na tym obszarze – pod specjalnym nadzorem dziekana i Warszawskiej Kurii Metropolitarnej, odnotowano w dekanacie mińskim najwięcej nawróceń na katolicyzm. Interesująco przedstawia się też rys wewnętrznych sporów i rozłamu w kościele mariawickim.

Recenzowana publikacja obfituje w bogatą faktografię cechującą wszystkie rozdziały. Praca w wielu miejscach wypełnia formularz badawczy, podejmując po raz pierwszy takie tematy, jak policja, straż pożarna, zdrowie i opieka społeczna, oraz uzupełnia te już poruszane, wykorzystując relacje prasy narodowej na temat zająć antyżydowskich w Mińsku.

Z przekonaniem można stwierdzić że książka L.M. Kłos jest cenną pozycją o charakterze naukowym, dzięki której nastąpiło znaczne poszerzenie wiedzy o dziejach miast i wsi położonych na terenie powiatu mińskomazowieckiego, a jako wiarygodna, oparta na żmudnych badaniach, może przyczynić się do zbudowania w przyszłości syntezy dziejów wschodniego Mazowsza i zainspirować historyków do podjęcia wysiłku opracowania monografii pozostałych ośrodków miejskich.

Alicja Gontarek